

e-ISSN: 2619-9114

June / Haziran 2024, Volume / Cilt 8, Issue / Sayı 1

İLÂHİYAT ALANINDA HAZIRLANAN TÜBİTAK PROJELERİNİN TEMATİK TASNİFİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Thematic Classification and Evaluation of Tubitak Projects Prepared in the Field of Theology

Abdulkadir KARAKUŞ

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Tefsir)

akarakuş@siirt.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2387-2402>

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Karakuş, Abdulkadir. "İlahiyat Alanında Hazırlanan Tübitak Projelerinin Tematik Tasnifi ve Değerlendirilmesi". *Batman Akademi Dergisi* 8/1 (Haziran 2024), 139-153

Doi: <https://doi.org/10.58657/batmanakademi.1436384>

Article Types / Makale Türü: Derleme / Compilation

Received / Geliş Tarihi: 13.02.2024

Accepted / Kabul Tarihi: 11.05.2024

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2024

Pages / Sayfa: 139-153

Plagiarism / İntihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Öz: Bilimsel araştırma projeleri, özellikle son yüzyılda, çağın yükselen araştırma biçimlerinden biri haline gelmiştir. Bu çalışmalar esnasında sosyolojik, teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni problemlere bir çözüm bulmak üzere farklı disiplinlerden ilim erbabı bir araya gelerek tecrübelerini ve bilgi birikimlerini paylaşmaktadırlar. Böylece bu tür birliktelikler, güncel çözümler üretmenin yollarını açarak bereketli sonuçların ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Bu sebeple araştırma projeleri, devletler tarafından teşvik edilmekte, üniversiteler ve araştırma kuruluşlarınca da desteklenmektedir. Ülkemizdeki bilimsel araştırmaların, bir devlet kuruluşu olan Tübitak ve benzeri bazı kurumlar himayesinde yürütüldüğü bilinmektedir. Bunun sonucunda faydalı bilgilerin üretilmesi hızlanmakta ve disiplinler arası bilgilerin uyumluluğu sağlanmaktadır. Bu tür çalışmaların toplamı göz önünde bulundurulduğunda, ilahiyat alanında yapılmış proje çalışmalarının sayı bakımından yetersiz olduğu aşikârdır. Bu çalışmayla, ilahiyat alanında yapılacak projelerin çoğalması için bir teşvik ortamı oluşturmak ve bu alanda çalışan ilim insanlarının cesaretlendirilmesine de katkı sağlamak üzere Tübitak tarafından desteklenmiş ve tamamlanmış ilahiyat alanındaki projeler bir tasnife tabi tutularak tanıtılmış ve haklarında kısa bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat, İslâm, Araştırma, Tübitak, Proje.

Abstract: Scientific research projects have become one of the rising forms of research, especially in the last century. During these studies, scholars from different disciplines come together and share their experiences and knowledge in order to find a solution to new problems that arise due to sociological, technological and economic developments. Thus, such unions pave the way for producing up-to-date solutions and lead to fruitful results. For this reason, research projects are encouraged by governments and supported by universities and research organizations. It is known that scientific research in our country is carried out under the auspices of Tübitak, a state institution, and some similar institutions. As a result, the production of useful knowledge is accelerated and the compatibility of interdisciplinary knowledge is ensured. Considering the totality of such studies, it is obvious that the number of project studies in the field of theology is insufficient. In this study, in order to create an incentive environment for the proliferation of projects in the field of theology and to contribute to the encouragement of scholars working in this field, the projects in the field of theology that have been supported and completed by Tübitak have been introduced and brief information about them has been given.

Keywords: Theology, İslâm, Research, Tubitak, Project.

Giriş

Bilimsel araştırma projeleri, belli konularda yeni sonuçlara ulaşmayı hedefleyen bilim insanlarının faaliyetlerini ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Projeler, bilimsel bir alanda, mahiyeti net olarak ortaya konulamayan bir konuyla ilgili, yeni cevaplar bulmaya yönelik çalışmaların önünü açan, uzun süreler alan bir düşünme, öğrenme ve çalışma sürecini içermektedir. Bu süreç, ilgi duyulan uygun bir konu tespit etmeyle başlayan ve araştırma sonucunda elde edilen verileri kamuoyuyla paylaşmayla tamamlanan bir zaman dilimini ifade etmektedir.

Bilimsel araştırma projeleri, akademik hayatın vazgeçilmez unsurlarından ve en önemli aşamalarından bir tanesidir. Zira proje temelli çalışmalar, akademiye niteliğin artmasına çok önemli katkılar sunmaktadır.¹ Bu tür çalışmalardan toplum faydasına fikirler üretmek, literatürde mevcut olan bir eksikliği gidermek, araştırmacının becerilerini geliştirmesine katkı sunarak akademik ilerlemesini sağlamak ve araştırmacıların mensup olduğu üniversitelerin saygınlığını artırmak gibi faydalar beklenir. Son dönemlerde, teknolojik gelişmelerin artmasına paralel olarak hemen tüm devletler, üniversitelerini ve araştırma kuruluşlarını destekleyerek bilimsel projeleri teşvik etmekte, bu alanda sistematik olarak politikalar üreterek bunları uygulamaya koymaktadırlar.²

Ülkemizdeki üniversitelerde de 1960'lı yıllardan bu yana belli esaslar çerçevesinde bilimsel projeler yapılmakta; bu tür faaliyetler, üniversiteler ve araştırma kuruluşları tarafından desteklenmektedir. Bu çerçevede ilk olarak Türkiye'de, "Bilişim ve teknoloji" üretmek üzere 24 Temmuz 1963 tarihinde "Tübitak" kurulmuştur. Daha sonra 9 Eylül 1993 tarihli bir değişiklikle yürürlüğe giren Kuruluş Kanunu'nun 1. maddesine göre kurumun gayesi; "Türkiye'de müspet bilimlerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerini ülke kalkınmasındaki önceliklere göre geliştirmek, özendirmek, düzenlemek ve koordine etmek; mevcut bilimsel ve teknik bilgilere erişmek ve erişilmesini sağlamak."³ şeklinde belirlenmiştir.

Ülkemiz üniversitelerindeki araştırmalar, 2001 yılına kadar, 20 Mayıs 1984 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren Araştırma Fonları Hakkındaki Yönetmelik'le desteklenmiştir.⁴ Daha sonra 20.06.2001 tarihinde kabul edilip 03.07.2001 tarihinde yayımlanan 4684 Sayılı Kanun'la, bu yönetmeliğin 58. maddesinin başlığındaki "ve araştırma fonu" ibaresi çıkarılarak yerine "Bilimsel Araştırma Projeleri" ifadesi eklenmiştir.⁵

Bundan sonra 26 Kasım 2016 tarihinde Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik yayımlanarak "BAP Koordinatörlükleri", "BAP Birimi Koordinatörlüğüne" dönüştürülmüş,⁶ böylece bilimsel araştırmaların, proje esasına göre yapılması çalışmalarının önü açılmıştır. Her dönemin yürürlükteki yasasına uygun olarak

¹ Sait Sinan Atılğan - Duygu Özsoy, "Akademisyenlere Yönelik Mentörlü Proje Yazımı Desteğinin Örgütsel Bağlılığa Katkısı", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 34/4 (Ekim 2020), 1545.

² Ramazan Şamil Tatık - Burak Ayçiçek, "Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) Yürütücülerinin Proje Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 15/21 (Ocak 2020), 661.

³ https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/faaliyet/2002/1_genel.pdf (TÜBİTAK, 08.07.2023).

⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18406.pdf> (AFHY, Araştırma Fonları Hakkındaki Yönetmelik, 20 Mayıs 1984).

⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010703.htm> (BKKHKDYDK, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 03Temmuz 2001).

⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161126-8.htm> (YKBAPY, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik, 26 Kasım 2016).

2007-2023 arasında, ilahiyat alanına ait 33 adet proje çalışması yapılmış ve ilim erbabının istifadesine sunulmuştur.

Akademik projelerde genellikle bir konu etrafıca ele alınarak ilgili veriler bir araya getirilir ve analiz edilir. Böylece yeni yorumlara ve yeni bulgulara ulaşma imkânı ortaya çıkar. Bu sebeple akademik çalışmaların projeler yoluyla yürütülmesi, büyük kazanımları da beraberinde getirir. Zira bu tür çalışmalar sonucunda araştırmacıların bilgi ve birikimi artar, analitik düşünme, problem çözme, yaratıcılık ve girişimcilik yetenekleri gelişir. Farklı alanlardan ilim insanları bir araya gelerek konunun farklı ilmî disiplinler açısından incelenmesinin önü açılır.⁷ Bu sayede konuya daha geniş bir perspektiften bakma imkânı oluşur. Bu da ortak aklın harekete geçmesine ve yeni fikirlerin, bulguların, düşüncelerin ve keşiflerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Akademik çalışmalara esas olmak üzere yapılan projeler, özellikle farklı alanlardaki bilim insanlarının bir araya gelerek birlikte çalışmasına zemin oluşturması sebebiyle oldukça önemlidir. Zira bu tür faaliyetler sonucunda akademisyenler, birbirlerinin tecrübelerinden faydalanarak olaylara farklı açılardan bakma imkânı elde ederler. Bunun sonucunda ve ortak aklın kullanılmasının bereketiyle, bilginin daha geniş alanlara yayılmasını sağlayarak akademik gelişmelerin önünü açarlar.

Son dönemlerde proje temelli çalışmaların artmış olması, ilahiyat alanını da etkilemiş, böylece bu alanda araştırma yapan akademisyenler, farklı disiplinlerdeki ilim insanlarıyla iş birliği yaparak ortak çalışmalara imza atmışlardır. Böylece ülke ve toplum için faydalı bilgilerin üretilmesi süreci hızlanmış, dinî alandaki bilgilerin güncellenme imkânı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada da bahsi geçen sürece katkı sunmak ve yeni projelerin hazırlanmasına bir teşvik olmak üzere, başlangıçtan günümüze kadar ilahiyat alanında yapıp tamamlanmış TÜBİTAK projeleri, en yeni tarihli olanlardan başlamak suretiyle kronolojik olarak ve anabilim dalları esasına göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Projeler, Tr Dizin’de yayınlanan 21897 proje arasından tarama usulüyle tespit edilmiş, bu kadar çok sayıdaki proje arasından sadece 33 adedinin ilahiyat alanında yapıldığı görülmüştür. Projelerin künye bilgileri, makalenin sonundaki ekler bölümünde yer almıştır.

1. İLAHİYAT ALANINDA YAPILIP TAMAMLANMIŞ PROJELER

1.1. Temel İslâm Bilimleri Alanında Yapılmış Projeler

a- Bu bilim dalında, günümüze yakınlık açısından yapıp tamamlanmış ilk proje, “İbadet, Muamelat ve İktisadî Yönleriyle Salgın Dönemi Fıkhı” başlığını taşımaktadır. Yürütücülüğünü ve danışmanlığını aynı kişi yapmış ve proje ekibinde iki araştırmacı da yer almıştır. Bu çalışmada, genel hatlarıyla salgın hastalıklar döneminde ortaya çıkan problemlere çözümler sunmak maksadıyla ilgili alandaki deliller değerlendirilerek bazı öneriler sunulmuştur. 51 sayfadan oluşan proje, dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümünde, kavramsal çerçeve tespit edilmiş; ikinci bölümünde, salgın dönemlerinde temel ibadetlerin icra edilmesi; üçüncü bölümünde, salgın esnasında ortaya çıkan zorunlu durumlarla ilgili fetva verme usul ve esasları; dördüncü bölümde ise salgının ortaya çıkardığı makro ve mikro iktisadî durumlara dair İslâm’ın bakışı tespit edilmeye çalışılmıştır. Son

⁷ Tatık - Ayçiçek, “Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) Yürütücülerinin Proje Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma”, 663.

bölümde, kanun yapıcı kurum ve kuruluşların başında bulunan sorumlulara, alınması gereken tedbirler konusunda çeşitli öneriler yapılmıştır. Proje, 31.12.2020 tarihinde başarıyla sonuçlandırılmıştır.

b- “Batı Oryantalizminin Mushaf Tarihi Araştırmaları: Paradigma ve Yöntemler” başlığıyla bir yürütücü ve iki araştırmacı tarafından yürütülen proje, Oryantalistlerin Kur’an tarihine dair araştırmalarını mercek altına almaktadır. Bu incelemeye esas olmak üzere alan araştırmaları ve eğitim toplantıları yapılmış, yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlatılarak elde edilen veriler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bunların sonucunda ulaşılan bulgulara göre oryantalistlerin pozitivist, materyalist ve şüpheli bakış açılarıyla konuya yaklaştıkları, bunun sonucunda da Kadim Mushaf el yazmalarının incelenmesiyle elde edilen tarihi veriler ışığında spekülasyon yorumlamalar yaptıkları tespit edilmiştir. 36 sayfadan müteşekkil olan proje, 15.03.2020 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

c- “18. Yüzyıl Üsküdar Para Vakıflarının Gelir ve Giderlerinin Analizi” adını taşıyan proje bir yürütücü ve iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Projede, vakıf muhasebe defterlerinin incelenmesi neticesinde 18. yüzyılda Üsküdar’da faaliyet gösteren 139 adet küçük ölçekli vakfın yüzyıllık gelir gider durumları incelenmiştir. Bu esnada Osmanlılarda uzun yıllara dayalı bir süreçte yürürlükte olan para vakıflarının işleyiş ve gelişimleri de mercek altına alınmıştır. 80 sayfadan oluşan proje, 15.02.2020 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

d- “İlk Asırda Hadislerin Rivayet Bağlamı” başlığını taşıyan projede, Hicrî ilk asırda, hadislerin rivayet bağlamı incelenmiştir. Bir yürütücü ve iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilen proje sonucunda, hadis rivayetlerinin tedvin öncesi ve sonrasına göre farklılık arz ettiği tespit edilmiştir. Tedvinden önce, hayatla iç içe bir rivayet yapısının mevcut olduğu ve bu sebeple bu dönemin “yarı sistemli hadis rivayeti” ve “ihtiyaç odaklı hadis rivayeti” şeklinde kategorize edilebileceği belirlenmiştir. Tedvin sonrasında ise sistemli bir rivayetin söz konusu olduğu ortaya konulmuştur. Hadislerin ortaya çıkmasına sebep olan olay ve olgulara işaret etmek üzere geliştirilen “*sebebü irâdi'l-hadîs*” kavramı üzerinde de durulmuştur. 38 sayfalık proje, 23.01.2019 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

e- “Kırsal Yaşam ve Tarımsal Faaliyet Uygulamalarında Dinsel Tutum ve Davranışların Analizi” adıyla bir yürütücü, bir danışman ve iki araştırmacıdan oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilen projede, tarımsal alanda faaliyet gösteren insanların dinsel zihniyet analizleri yapılmaya çalışılmıştır. Bu esnada çiftçilerin toprak, meslek, teknoloji, kader, halk inanışları, geleneksel uygulamalar, fikhî kurallar ve etik problem algıları tespit edilerek analizler bu esaslar üzerinden kritize edilmiştir. Projenin konusu; tarım algısı, etik problemler ve dini tutum olmak üzere üç temel üzerinden ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, çiftçilerdeki kader algısının tarım ve dinî tutum algısını anlamlandırdığı, bunun sonucunda da etik problemler üzerinde olumlu etkiler bıraktığı sonucuna varılmıştır. 100 sayfa halinde kaleme alınan proje, 01.12.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

f- “Keşşâf Hâşiyeleri: Bir Tefsir Klasiğinin Altı Asırlık Etki Tarihi” başlıklı çalışma, bir yürütücü ve iki araştırmacı marifetiyle gerçekleştirilmiş, projede *Keşşâf*’ın şerh ve haşiyeleri; literatürün tespiti, biyografik ilişkilerin belirlenmesi ve eserlerin yöntem, içerik ve kaynaklarının ortaya konulması amacıyla çok yönlü olarak ele alınmıştır. İlk aşamada, *Keşşâf*’ın şerhlerinin günümüze ulaşan yazmalarının mukaddimesi ve Fâtihâ suresi tefsirinin tahkiki yapılmış, ilave olarak mukaddime tercüme edilmiştir. İkinci aşamada, literatür tespiti yapılmış ve biyografik ilişkiler üzerinde durulmuştur. Bu esnada 400’den fazla yazma nüsha

ve 130'dan fazla biyografik kaynak incelenerek asılsız ve hatalı olan nüshalar belirlenmeye gayret edilmiştir. Üçüncü aşamada ise *Keşşâf*'la ilgili kaleme alınmış olan makale, tebliğ, kitap bölümü, kitap değerlendirmesi ve telif çalışmaları çerçevesinde literatürdeki eserlerin içerik, kaynak ve ilişkilerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar yapılırken şerh ve haşiyeler kronolojik olarak ele alınmış, böylece gizli atıflar ve birbirinden yararlanmalar tespit edilmeye çalışılmıştır. 53 sayfadan oluşan proje, 15.11.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

g- "İslam Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü" başlığını taşıyan ve bir yürütücüyle dört araştırmacıdan müteşekkil bir ekip tarafından gerçekleştirilen projede, tasavvufun teşekkül ve oluşum süreci tespit edilerek İslâm düşüncesine, kültür ve medeniyetine katkıları üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in, eğitilmiş Müslüman modeli oluşturmak üzere kurduğu ashâb-ı suffe ve onların yetiştirdiği nesilden dindarlığın zayıflamaya yüz tuttuğu IX. asra gelindiğinde, bu duruma bir tepki olarak ortaya çıkan tasavvuf, sosyal ve kültürel gelişmelere önemli katkılar sunmuş, devrin münevverleri için bir cazibe unsuru olmayı başarmıştır. Diğer ilimler gibi tasavvuf da en parlak dönemlerini tasavvuf mekteplerinin olduğu IX-X. yüzyıllarda yaşamış ve bu arada farklı düşünce sistematiği ortaya çıkmıştır. Projenin ortaya koyduğu hususları, tasavvufun oluşum sürecine açıklık getirmesi ve günümüz sûfi anlayışlarla paralellik ve farklılıkların belirgin hale getirilmesi olarak zikretmek mümkündür. 540 sayfadan oluşan çalışma, 01.08.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

h- "İslâm Hukukunda Hayvan Hakları" adlı proje herhangi bir araştırmacı olmadan bir yürütücü marifetiyle gerçekleştirilmiştir. İslâm hukukunun hayvan haklarına bakışını belirlemek ve hayvan hakları konusunda toplumda bir bilinç oluşturmak gayesine yönelik olarak hazırlanan projede, İslâm hukuku alanında yazılmış klasik ve modern döneme ait Sünnî ve Şîî kaynaklar taranmış, tarihsel süreçte Müslümanların hayvan haklarına yönelik anlayış ve uygulamaları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmalar sonucunda, İslâm hukukunda, hayvanlara her türlü yaşama hakkının tanındığı ve bunun için gerekli tüm faaliyetlerin kutsandığı ortaya konulmuştur. Proje, 137 sayfa olarak 01.05.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

i- "Tanzimat Dönemi Tefsir Matbuatı ve Denetiminde Osmanlı Devlet Politikası" adlı çalışma, bir yürütücü ve bir de araştırmacı marifetiyle hayat bulmuştur. Projede, Osmanlı'nın, tefsir faaliyetlerinin hızla gelişip yaygınlaştığı Tanzimat dönemindeki matbuat politikaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için, Resmî devlet yazışmaları ve kütüphane taramaları yapılmış, kaleme alınan kitap, tez, makale ve tebliğlerden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda, Osmanlı'nın, o günün yükselen trendi olan batılılaşma ve reform çizgisine paralel olarak değil, temel kurucu değerleri olan geleneksel Sünnilik ve Hanefilik çizgisinde yeni matbuat politikaları ürettiği tespit edilmiştir. 132 sayfadan oluşan proje, 01.09.2016 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

j- "İbnü's-Serrâc'ın Eserleri Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Güneydoğu Anadolu'da Dinî-Tasavvufî Hayat" başlıklı çalışma, bir yürütücü ve iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Projede; Şam bölgesinde yaşamış olan, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin dinî-tasavvufî hayatıyla ilgili ilk elden bilgiler veren Rifâiyye tarikatı şeyhlerinden İbnü's-Serrâc'ın (öl. 747/1347)⁸ eserleri incelenmiştir. İki bölümden meydana gelen çalışmanın ilk

⁸ Ömrünün bir kısmını Kâhta, Besni ve Birecik kadısı olarak görev yaptığı Güney Doğu Anadolu'da, Fırat havzasında geçirmiştir. Eserlerinde, yaşadığı dönemde Şam bölgesine bağlı olan Adıyaman, Kâhta, Besni, Urfa, Harran, Suruç, Birecik, Mardin ve Hakkâri gibi şehirlerde yaşayan tasavvuf önderleri ve cemaatleri hakkında

bölümünde müellifin *Teşvîku'l-ervâh ve'l-kulûb*, *Tuffâhu'l-ervâh ve Miftâhu'l-irbâh* adlı eserleri ve dönemin dinî-tasavvufî hayatı hakkında incelemeler yapılmıştır. İkinci bölümde ise *Tuffâhu'l-ervâh*'ın tahkikli neşri yapılmış, Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. 284 sayfadan oluşan proje, 15.10.2012 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

k- “Üniversite Düzeyinde Arapça Öğretiminde Kullanılmak Üzere Web Tabanlı Bir Ölçme-Değerlendirme Sistemi Geliştirilmesi” başlıklı proje, bir yürütücü ve dört araştırmacı marifetiyle yapılmıştır. Çalışmada, Arapça öğrenmeye yönelik web tabanlı bir ölçme-değerlendirme sistemi geliştirilmesi hedeflenmiştir. Türkiye’de ilk olan bu proje üç aşamada tasarlanmıştır. İlk aşamada, konuyla ilgili literatür taraması ve öğretim elemanları arasında ankete dayalı saha araştırması yapılmış, özellikle eğitim teknolojisi alanındaki uzmanlardan görüş alınarak Web Tabanlı Bir Ölçme-Değerlendirme Sistemi geliştirilmiştir. İkinci aşamada, sistemin veri tabanını oluşturmak üzere, alanın temel parametreleri kullanılarak soru tiplerinin tespiti yapılmış, yazılım, kullanılabilir hale getirilerek sisteme soru girişlerinin yapılmasına başlanmıştır. Üçüncü aşamada ise tasarlanan ölçme-değerlendirme sisteminin geliştirilmesi süreci başlatılmıştır. 49 sayfadan oluşan çalışma, 15.08.2012 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

l- “Balkanlarda Dini Aşırılıklar ve Etnik Barış (Religious Fundamentalism and Ethnical Peace on the Balkans)” adlı proje, bir yürütücü ve iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma iki temel hususa dikkat çekecek şekilde ele alınmıştır. Birincide, Bulgaristan örneği üzerinden etnik barışın imkânı, mevcudiyeti ve boyutu incelenmiş, ikincide ise yine Bulgaristan merkezli olmak üzere Balkanlarda Ortadoğu menşeli aşırı dinî akımların görüşleri, felsefeleri ve faaliyetleri doğrultusunda, Bulgaristan Türk halkının konuya yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Alan araştırmasına dayalı olarak yapılan proje, Türkiye Cumhuriyeti’nin başta Bulgaristan olmak üzere gerçekçi bir Balkan politikası oluşturmasına, Bulgaristan’daki Türklerin karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik politikalar üretmesine yardımcı olacak verileri de değerlendirmiştir. 230 sayfadan oluşan proje, 01.12.2011 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

m- “Osmanlı Öncesi Türk Hukuk Tarihinin Kaynağı Olarak Orta Asya Hukuk Edebiyatı: Vakıf Hukuku Örneği” adlı çalışma, yürütücülüğünü ve araştırmacılığını aynı kişinin yaptığı bir projedir. Çalışma X-XIII. yüzyıllar arası Buhara ve çevresinde hukuk sahasında yaşanan çok canlı bir dönemin edebi ürünleri olan, özellikle vâkıât (fetâvâ) adı verilen olguyu ele almaktadır. İki kısımdan oluşan çalışmanın ilk kısmında “Buhara Hukuk Geleneği” şeklinde adlandırılabilir bir olgunun tarihsel ve teorik bağlamı ele alınmıştır. İkinci kısmında ise “Vakıf Hukuku” üzerinde durulmuş, vâkıât edebiyatı adı verilen 40 civarındaki çoğu el yazma eserin vakıf bölümleri, art-zamanlı ve eş-zamanlı okuma yoluyla tahlil etmiştir. 405 sayfadan oluşan proje, 31.08.2011 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

Hâsılı Temel İslâm Bilimleri alanında 2011 tarihinde başlayıp günümüze kadar gelen süreç içerisinde on üç adet proje yapılmıştır. Bu projeler, Tr Dizin’de bitmiş olarak görünenleri kapsamaktadır. Devam eden ve reddedilmiş olan projeler, haklarında veri toplama imkânı bulunmadığı için kapsam dışında tutulmuştur. Gerçekleştirilen on üç adet projenin üçü tefsir, biri hadis, dördü fıkıh, ikisi kelam, ikisi tasavvuf ve biri de Arap dili ve edebiyatı alanındadır.

önemli bilgiler aktarmıştır. Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Necmettin Bardakçı vd., “XIV. Yüzyıl Rifâi Şeyhi İbnü’s-Serrâc’ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2013), 89-107.

Konular da oldukça dağınıktır ve konular, muhtemelen araştırmacıların ilgi duydukları alanlara yönelik olarak belirlenmiştir.

1.2. Felsefe ve Din Bilimleri Alanında Yapılmış Projeler

a- Alanında, zamanımıza en yakın çalışma olan ve 2023 yılının başlarında tamamlanan “Ortaçağ İslam Astronomisinde Evrenin Mekanik Yorumu ve Batıya Etkileri” adlı proje bir yürütücü, bir danışman ve üç araştırmacı marifetiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma, modern astronomi biliminin başlangıcı olarak kabul edilen, Kopernik’in (öl. 1543) evrenin mekanik yorumuna dair tezlerinin, daha önce İslâm bilginleri tarafından oluşturulup savunulduğunu ve bu çalışmaların, Batı modernleşme sürecinin mihveri olduğunu ortaya koymaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışmada, Batlamyus’un (öl. 168 [?]) ortaya koyduğu evren modelindeki çelişkilere, İslâm âlimlerinin işaret ettiğine dikkat çekilmiştir. Müslümanların, optiğin gelişmesine yaptığı önemli katkılarla tanınan Orta Çağ’ın en büyük fizikçisi; matematikçi-astronom ve filozofu olan İbnü’l-Heysem (öl. 1040) ile başlattıkları süreci geliştirerek devam ettirdikleri, bu sayede astronomide yeni bir anlayışın hayata geçmesine zemin hazırladıkları üzerinde durulmuştur. Müslüman ilim erbabınca geliştirilen bu yeni astronomi anlayışının XI-XII. yüzyılda batıda da benimsenme ve böylece Kopernik’e giden yolun açılma sürecine temas edilmiştir. Çalışmada, Kopernik’in geliştirdiği gezegen modelleriyle İbnü’l-Heysem sonrası ortaya konulan alternatif modeller karşılaştırılmış, aradaki benzerliklerden yola çıkılarak Kopernik’in kullandığı teorilerle karşılaştırılmış, dönemin İslâm âlimlerince geliştirilen modellerin Batıya aktarımının nasıl gerçekleştirildiğine dair araştırmalar yapılmıştır. Proje, 31.03.2023 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.⁹

b- Bir yürütücü, bir danışman ve altı araştırmacıdan oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilen “*el-İşârât ve’t-Tenbîhât* Şerh Geleneği İçinde Yapılan Felsefenin Gelişim ve Özgünlük Bakımından İncelenmesi” adlı çalışmada, İslâm felsefesinin önemli kaynaklarından biri olan ve hakkında onlarca şerh yazılan İbn Sînâ’nın (öl. 428/1037) *el-İşârât ve’t-tenbîhât* isimli eseri üzerine, sadece XII-XVI. yüzyıllar arasında yapılan şerhler incelenmiştir. Bunun sonucunda varlık, mahiyet, imkân, zorunluluk, illiyet, nefis, akıl ve bilgi problemlerinin ele alınış biçimleri, orijinal eserden farklılık gösteren özgün görüş ve teorilerin olup olmadığı gibi hususlar belirlenmeye çalışılmıştır. 103 sayfadan oluşan çalışma, 01.08.2021 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

c- Bir yürütücü ve bir araştırmacı tarafından gerçekleştirilen “Hac Ve Umre Psikolojisinin Dindarlık Üzerine Etkisi” adlı projede, hac ve umre ibadetlerinin dinî hayata etkileri araştırılmıştır. Bu esnada, yedi coğrafi bölgenin birer ilinde, hac ve umre ibadetini ifa etmiş olan 60’ar kişilik gruplar üzerinde “tutum ölçeği” temelli anketler yapılmıştır. Elde edilen veriler bölge, yaş, cinsiyet, medenî hal ve eğitim düzeyi gibi durumlara göre değerlendirmeye tabi tutulmuş, grupların ilgili ibadetlere yönelik motivasyonlarının ve ibadet hayatlarının oldukça yüksek düzeyde olduğu, umreye göre haccın pozitif olarak daha etkili olduğu tespit edilmiştir. 85 sayfadan oluşan proje, 01.10.2019 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

d- Bir yürütücü ve altı araştırmacı marifetiyle gerçekleştirilen “Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlıklı projede, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hizmet veren Kur’an kurslarında eğitim gören öğrencilerden

⁹ Proje, Tr Dizin sayfasında henüz indekslenmediği için sayfa sayısı verilememiştir. Verilen bilgiler, proje yürütücüsünden e-posta yoluyla temin edilmiştir.

sosyoekonomik ve sosyokültürel sebeplerle dezavantajlı durumda olan kadınların sosyalleşme problemleri ve Kur'an kursu eğitim sürecinin bu problemlerin çözümüne ne gibi katkılar sunduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerekli verileri toplamak için literatür taraması, doküman incelemesi, gözlem ve görüşme tekniklerinin kullanıldığı projede, konuyla ilgili gerek Kur'an kursu gerekse öğretmenlerin daha aktif olarak neler yapabileceklerine dair çeşitli teklifler gündeme getirilmiştir. 106 sayfadan müteşekkil proje, 01.09.2018 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

e- Bir yürütücü ve üç araştırmacı tarafından yapılan "Hastanelerde Manevi Bakım: Uygulamalı Bir Pilot Araştırması" başlıklı projede, hastanelerde gerçekleştirilen manevi bakım hizmetlerini farklı yönleriyle ele alma ve meseleyi ampirik bir temele oturtma gayesi güdülmüştür. Çalışmada, hastanelerde verilen bu tür bir hizmete ihtiyaç olup olmadığı incelenmiş, manevi bakım hizmeti yapan görevlilerin yeterlilikleri, özellikleri, donanımları ve karşılaştıkları sorunların neler olduğunu belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için 758 kişiden oluşan bir gruba ulaşılmış ve bunlar hasta, hasta yakını, hastane personeli, hastane yönetimi, Manevî Bakım görevlisi ve kontrol grubu olmak üzere sınıflandırılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda bir hastane manevi bakım çalışma modeli, ona uygun bir eğitim programı ve bununla ilgili çıktılar öneri olarak ortaya konulmuştur. 221 sayfadan meydana gelen proje, 15.02.2018 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

f- Sadece bir yürütücü tarafından yapılmış olan "Ebeveyn Dindarlığı, Ebeveyn Diğerkâmlığı ve Ailede Verilen Diğerkâmlık Eğitiminin Çocuğun Diğerkâmlığı Üzerindeki Etkisi" başlıklı projede, ebeveyn tarafından çocuklara verilen diğerkâmlık eğitiminin, çocuk üzerindeki etkileri çok yönlü olarak incelenmiştir. Araştırmada ebeveynlere "kişisel bilgi anketi", "özgecilik davranış ölçeği" ve "ailede diğerkâmlık eğitimi davranış ölçeği", çocuklara ise bu konuyu ölçüm esnasında sıkça kullanılan "diğerkâmlık oyunu ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma, İstanbul'da, Üsküdar, Ümraniye, Kadıköy ve Maltepe gibi ilçelerin farklı bölgelerinde ikamet eden aileler ve bunların 7-12 yaş arası çocuklarından oluşan 360 kişilik bir örneklem grubu üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda, "Ailede Değerler Eğitimi" adlı bir kitap ortaya çıkmış ve proje, 92 sayfadan oluşan bir belge halinde 15.01.2018 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

g- Bir yürütücü ve üç araştırmacı marifetiyle yapılan "Aristoteles ve İbn Sina'nın Ruh Kavrayışlarının Karşılaştırmalı ve Eleştirel Değerlendirilmesi" başlıklı projede, Aristo'nun (öl. m.ö. 322) ve İbn Sînâ'nın ruh anlayışları belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için onların *Peri Psykhes* ve *Kitâbü'n-nefs* isimli eserleri incelenmiş, iki metin arasında genel bir değerlendirme yapılmış, buna ilaveten bu iki filozofun his ve idrak anlayışları üzerine bir karşılaştırma makalesi oluşturulmuştur. Bu iki çalışmadan elde edilen en önemli bulgu, İbn Sînâ'nın Aristo'nun felsefesinden ziyade Helenistik şarihlerin ve yeni Platoncu filozofların süzgecinden geçmiş bir Aristoculuğu kabul ettiğine dair iddiaların sorgulanmaya muhtaç olduğudur. Bu çalışmada İbn Sînâ ile Aristo arasındaki yakınlığı açıkça göstermek ve İbn Sînâ'nın, Aristo felsefesine doğrudan ulaşımını belgelendirmek üzere Aristo'nun *Peri Psykhes*'i, önceki çevirilerinden farklı olarak eski Yunanca metninden Türkçeye çevirisi yapılarak giriş yazısı, dipnotları, elyazması ve edisyon listeleri, kaynakça ve lügatçesiyle yayına hazır hale getirilmiştir. Bunun yanında İbn Sînâ'nın, elindeki Arapça *Peri Psykhes* nüshasının kenarına düştüğü notların, *et-Ta'likât 'âlâ havâşî Kitâbü'n-nefs li-Aristotalis min kelâm Şeyh er-Reîs Ebû Alî İbn Sînâ* adıyla ilk kez Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Bu arada eserdeki

felsefi kavramların Arapça, Eski Yunanca, Türkçe ve Fransızca lügatçeleri de hazırlanmıştır. 244 sayfadan oluşan proje, 01.06.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

h- Bir yürütücü ve üç araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş olan “Türkiye’de Felsefe Eğitimi ve Felsefe Bölümü Öğretim Elemanlarının Felsefe Algısı” isimli projede, Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye’de felsefe eğitiminin seyri, eğitim sisteminde felsefeyle ilgili değişiklikler ve öğretim üyelerinin felsefe algısının müfredat etkileri incelenmiştir. Bunun için, bugün gelinen noktada felsefe eğitiminin yerini belirlemeye yönelik olarak geçmişle bir bağ oluşturulmuş ve tarihsel süreç içerisinde nereden nereye geldiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple inceleme, Tanzimat döneminden itibaren başlatılmış ve Cumhuriyet döneminde yapılan “Üniversite Reformu”nun, ve bu dönemde tek felsefe bölümü olan İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde köklü değişiklikler yapılmış olmasının, Türkiye’de felsefe eğitimi için bir dönüm noktası anlamına geldiği tespit edilmiştir. Bu dönemde Batı felsefesi tercüme yoluyla ve öğretim üyelerinin özel tercihiyle eğitime dâhil olmuş ve felsefe eğitimi, pozitivist ve materyalist anlayışın etkisine girmiş, bu durum özgün düşünce üretimi noktasında büyük boşlukların oluşmasına yol açmıştır. Bunların tespitine yönelik olarak hem müfredatlar hem de dersi veren öğretim üyeleri nezdinde anket çalışmaları yapılarak konunun ayrıntıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. 71 sayfadan oluşan proje, 01.03.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

i- Bir yürütücü ve bir araştırmacı tarafından yapılan “Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Din” başlıklı projede, İslâm dininin inanç ve ibadet esaslarıyla toplumsal yapının ana esasları olan ekonomi, siyaset ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiler, din sosyolojisinin yeni kuramları açısından incelenmiştir. Bu konuda beş gerilim alanı tespit edilerek bu alanlara odaklanılmıştır. Bunlardan ilki, din sosyolojisinin temel ikilemelerinden biri olan kutsallık ve dünyevilik ayrımıdır. İkincisi, geleneksellik ve modernlik; üçüncüsü, kamusal alan ve özel alan; dördüncüsü, kutsal kitaptaki din ve yaşanan din; beşincisi ise dinsel bilgi ve bilimsel bilgi ayrımıdır. Araştırmanın, literatüre dayalı kuramsal çerçevesi oluşturulduktan sonra anketler yapılarak konuyla ilgili veriler oluşturulmuştur. Verilerin analizi sonucunda, geleneksellikten modernliğe geçişlerde, devamlılıklarla beraber kopuşların olduğu gözlemlenmiştir. Bu esnada ortaya çıkan farklı anlayışların ise melez çözümlerle halledildiği, ancak gerek dindar ve muhafazakâr kesimlerin gerekse daha az dindar ve laik kesimlerin çoğulcu demokratik bir toplumda yaşamayı öğrenmek zorunda olduklarını anlama sürecine girdikleri görülmüştür. 328 sayfadan oluşan proje, 1.09.2011 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

j- Bir yürütücü ve iki araştırmacıdan oluşan bir heyet tarafından gerçekleştirilen “Popüler Kültür, Popüler Dindarlık: Türk Toplumunda Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma” başlıklı projede popüler dindarlık, türbe olgusu üzerinden incelenmiştir. Türbe ziyaretleri, psiko-sosyal açıdan ele alınmış, gözlem ve ankete dayalı verilerden faydalanılarak toplumun “türbeleri ziyaret sebepleri, türbelerde yaptıkları ritüeller ve tuttıkları dilekler, tıbbî çaresizliklerin türbe ziyaretini nasıl etkilediği” gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Araştırma, yedi bölgede, 23 vilayet ve 30 türbeyi kapsayan bir alanda, her türbede 100 kişiye anket uygulayarak toplam 3003 kişi üzerinde uygulanmıştır. Bunun sonucunda halkın türbelere daha çok sıkıntılı zamanlarında dua etmek, dilekte bulunmak için; tıbbî çaresizliklere maruz kaldığı durumlarda, birtakım dünyevî taleplerinin gerçekleşmesine yönelik sorunları aşmaya katkı sağlamak ve manevî olarak rahatlamak üzere gittiği, türbelerin millî kimlik inşasının oluşumuna katkı sağladığı, türbelerde yapılan ritüellerin toplumun

sosyal hayatından izler taşıdığı tespit edilmiştir. 207 sayfadan oluşan proje, 01.09.2009 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

k- Bir yürütücü ve altı araştırmacının oluşturduğu işbirliğinin bir sonucu olarak gerçekleştirilen “Türkiye’nin Dini Kullanan Terörün Sosyal Sebeplerinin Araştırılması” başlıklı projede, kendilerine dini referans alan terör hareketlerini besleyen sosyal sebepler ve ana faktörler üzerinde durulmuştur. Çalışmada anket, katılımsız gözlem ve mülakat yoluyla elde edilen bilgiler, sosyal bilimlerin ve özellikle Din sosyolojisinin bilimsel teorileri ışığında yorumlanmıştır. Bunun sonucunda, terör potansiyeli mevcut olan bazı iller örneğinde, bu tür eğilimlere etki eden faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda tespit edilen bulguların, özel olarak Türkiye’de, genel olarak da tüm dünya çapında dini kullanan terör unsurlarına karşı yürütülen mücadelelere önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. 137 sayfadan oluşan proje, 15.03.2008 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

l- Bir yürütücü ve dört araştırmacının oluşturduğu bir heyet tarafından yapılan “Türk-İslam Kültüründe Rüya” isimli projede, insanla birlikte varlık sahnesine çıkmış olan rüya fenomeni ele alınmıştır. Araştırma, özellikle son zamanlarda uluslararası bilim çevreleri başta olmak üzere rüyanın olumsuz etkilerine yönelik vurguların artması ve rüyaya yükledikleri anlam itibarıyla Müslümanların haksız yere suçlanmalarına bir cevap üretmek maksadıyla yapılmıştır. Böylece rüyanın Türk-İslâm kültüründe ifade ettiği anlama işaret etmek suretiyle, yanlış ve taraflı fikirlerin önüne geçmek hedeflenmiştir. Bu çerçevede rüya olgusu teolojik, psikolojik, antropolojik ve sosyokültürel açılardan incelenerek bilimsel metot ve yöntemlere uygun bir şekilde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Buna ilaveten rüyanın günlük hayata taalluk eden yönleri de çeşitli bilimsel disiplinler ışığında incelenmiştir. Tüm bu çalışmalar sonucunda rüyanın, bir başkasına veya diğer canlılara zarar vermeye mesnet kılınmayacağı ortaya konulmuştur. 70 sayfadan oluşan proje, 15.08.2007 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

Bu alandaki proje hazırlama faaliyetleri 2007 yılında başlamış ve günümüze kadar devam eden sürede tamamlanan on iki adet projenin dördü İslâm felsefesi, dördü din sosyolojisi ve dördü de din psikolojisi alanında yapılmıştır. Burada da konular, oldukça dağınıktır ve muhtemelen araştırmacıların ilgi alanlarına giren mevzularda seçilmiştir.

1.3. İslam Tarihi ve Sanatları Alanında Yapılmış Projeler

a- Alanının en son yapılan projesi olarak karşımıza çıkan ve bir yürütücüyle beş araştırmacı marifetiyle gerçekleştirilen “Bûsîrî’nin Kaside-i Bürde’sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumuna Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dinî Etkileri” isimli çalışma, *Kaside-i Bürde*’nin toplum üzerindeki gerek akademik gerek sosyal ve gerekse dinî açıdan etkilerinin ne olduğunu tespit etmek gayesiyle yapılmıştır. Proje; literatür taraması, saha araştırması, veri analizi ve raporlama olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, Süleymaniye Kütüphanesindeki Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde yazılmış *Bürde* şerh ve tercümeleleri tespit edilmiş; eserlerin içerik, tasnif ve müellifleri açısından tespit edilebilen hataları tashih edilerek eserler hakkında ayrıntılı bilgiler oluşturulmuştur. İkinci aşamada, *Bürde*’nin sosyal hayattaki etkilerini ve bilinirlik düzeyini tespit etmek üzere İstanbul Müftülüğü nezdinde görev yapan 300 görevliye anket uygulanmıştır. Bu aşamalarda elde edilen veriler, analize tabi tutularak raporlanmıştır. Sonuçta, Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki *Bürde* nüshalarının koleksiyonlar arasında önemli bir yer tuttuğu, kayıtların ve içerik bilgilerinde bazı hataların mevcut olduğu görülmüş, bunların düzeltilmesi için gerekli teklifler yapılmış, bazı yeni

nüshalar da tespit edilmiştir. Yazmalardaki bilgilerden, nüshaların Osmanlı döneminde Arapça öğretiminde kullanıldığı kanaatine varılmıştır. *Bürde*'lerin toplumdaki peygamber sevgisini tesis etmede önemli roller üstlendiği belirlenmiş, ancak eskiye oranla yeni dönemde bunun oldukça düşük seviyede olduğu görülmüştür. 228 sayfadan oluşan çalışma, 15.05.2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

b- Bir yürütücü ve bir araştırmacı tarafından yürütülen “Osmanlı Dönemine Ait Yazma Eserlerde Geçen Mürekkep Yapım Tekniklerinin Uygulanabilirliğinin Araştırılması” adlı projede, Osmanlı dönemine ait bazı yazma eserlerde bahsi geçen ve mürekkeplerin hazırlanmasıyla ilgili detaylı anlatımların olduğu bilgilerden yola çıkılarak söz konusu mürekkeplerin hazırlanma usullerinin ve formüllerinin tespiti yapılmıştır. Araştırmada, Osmanlı döneminde yazı malzemesi olarak kâğıt, kamıştan mamul kalem ve mürekkeplerin sanatsal bir unsur olarak algılandığı ve bu malzemelerin her dönemde özenle hazırlandığı görülmüştür. 103 sayfadan oluşan çalışma, 01.12.2016 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

c- Bir yürütücü ve bir araştırmacının gayretleriyle yürütülen “Osmanlı Devleti’nde Bir Aile Vakfı Örneği: Köprülü Ailesi Vakıfları” başlıklı projede, Köprülü ailesi tarafından, ilki 1658 tarihinde kurulan vakıfların günümüze kadar geçen süre içerisindeki durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu esnada, Köprülü ailesine mensup olan Köprülü Mehmet Paşa (öl. 1661), Köprülüzâde Fâzıl Ahmet Paşa (öl. 1676), Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa (öl. 1691), Köprülüzâde Numan Paşa (öl. 1719), Köprülüzâde Abdullah Paşa (öl. 1735), Köprülüzâde el-Hâc Hâfız Ahmet Paşa (1769-70), Mehmet Asım Bey (öl. 1816) ve Ayşe Hanım (öl.?) tarafından kurulan vakıfların günümüze gelinceye kadar geçen süreçteki durumları incelenmiştir. Buna ilave olarak, söz konusu vakıflara ait olan yurt içindeki eserlerin tamamıyla dışındaki eserlerin bir kısmının fotoğrafları çekilmiş ve kamera kayıtları yapılmıştır. Son olarak da ailenin, kurmuş olduğu vakıflar kanalıyla Osmanlı siyaseti üzerindeki etkisi irdelenmiş ve Köprülü ailesinin soy ağacı çıkarılmıştır. 166 sayfadan oluşan çalışma, 15.09.2010 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

d- Sadece bir yürütücü tarafından gerçekleştirilen “Osmanlı Mahkeme Kayıtları Işığında Bir Semt Monografisi: Hasköy Mahallelerinde Birlikte Yaşama Tecrübesi” adlı proje, Osmanlı şehir tarihiyle ilgili bir çalışma olarak önemli bir boşluğu doldurmak gayesini gütmektedir. Daha önce, aynı konuyla ilgili yapılan çalışmalarda, Osmanlı'nın şehirleri ve şehircilik anlayışı hatta mahalleleriyle ilgili önemli araştırmalar yapılmıştır. Ancak şehirlerin önemli bir parçasını oluşturan ve mahallelerin birleşmesinden meydana gelen semtlerle alakalı çalışmalar önceliklere nispeten oldukça azdır. Bu çalışmada, söz konusu eksikliği gidermeye yönelik olarak Hasköy semtinin tarihini ortaya çıkarmak üzere, 40 adet mahkeme sicil defterindeki 300 yıllık bir zaman dilimine ait Hasköy mahkeme kayıtları incelenmiş ve XVI. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın ilk yarısına kadarki döneme yönelik olarak önemli verilere ulaşılmıştır. Bunun neticesinde 17000 civarındaki kaydın yer aldığı 6000 sayfa civarındaki metin değerlendirilerek gündelik hayatın farklı yönleri, farklı kültür ve dinlere mensup insanların birlikte yaşama tecrübesine dair oldukça ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Bütün bu belgeler üzerinde yapılan titiz çalışmalar sonucunda, Osmanlı döneminde, farklılıkların bir zenginlik olarak görüldüğü ve bu anlayışın da çatışma yerine barışa hizmet ettiği gözlemlenmiştir. 625 sayfadan oluşan çalışma, 31.12.2009 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

e- Bir yürütücü ve iki danışman tarafından gerçekleştirilen “İngiliz ve Alman Oryantalizminde Siyer Çalışmalarının Türklerin ve Avrupa Birliği Halklarının Hz.

Muhammed Algısına Etkileri” başlıklı proje, 554 sayfalık bir çıktıya sahiptir. Ancak 31.12.2008 tarihinde tamamlanmış olan projenin ana metnine, Tr Dizin sayfasından ulaşamadığı için araştırmacılardan e-posta yoluyla bilgi istenmiş, ancak bir cevap alınamayınca proje hakkında başka bir malumat verilememiştir.

f- Herhangi bir araştırmacı olmaksızın sadece bir yürütücü tarafından gerçekleştirilen “Osmanlı Şiirinin Farklı Fonksiyonları Mimari Eserler ve Edebî Kitabeler (16.-17. yüzyıllar)” adlı proje, Osmanlı döneminde şiirin, sadece divanlarda ve meclislerde okunmak veya padişahlara takdim edilmek üzere yazılmadığını, bunun yanında farklı gayeler çerçevesinde farklı hedeflere yönelik olarak da oluşturulduğunu göstermek gayesiyle hazırlanmıştır. Araştırmada, İstanbul’da, XVI. ve XVII. yüzyıllarda inşa edilmiş, camiler, çeşmeler, hamamlar ve mezar taşlarından oluşan mimarî eserlerdeki kitabeler okunarak fotoğraflanmış ve transkripsiyon metoduyla günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Böylece Osmanlı şiirinin farklı bir yönü gösterilmiş, yazıldığı mimarî eserlerin, değerini artıran bir unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. 59 sayfadan oluşan çalışma, 15.09.2008 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

g- Bir yürütücü ve bir araştırmacının gayretleriyle oluşturulan “Denizli-1831 Nüfus Sayımı Prosopografisi (Grup Biyografisi)” adlı projede, Osmanlı Devletinde, 1830-1831 tarihlerinde modern anlamıyla ilk defa yapılmış olan nüfus sayımlarında tutulan defterler arasından, Denizli Nüfus Sayımı Defteri incelenmiştir. Bu defter esas alınarak Denizli mahalleleriyle bu mahallelerde mukim olan erkek nüfusa ait bilgiler, günümüz alfabetiyle yeniden yazılmıştır. Elde edilen bilgilerden yola çıkmak suretiyle, grup biyografisi (prosopografi) tekniği kullanılarak bir değerlendirme yapılmaya gayret edilmiştir. 452 sayfadan oluşan çalışma, 15.11.2007 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

h- Herhangi bir araştırmacı olmaksızın sadece bir yürütücü tarafından gerçekleştirilen “Güney Kazakistan Müzelerinde Bulunan Türk ve İslam Eserleri” adlı projede, Kızıl Orda’dan Taldı Kurgan’a kadar olan Güney Kazakistan topraklarındaki müzelerde bulunan Türk ve İslâm eserleri incelenerek katalog haline getirilmiştir. Proje başlığındaki Türk sözcüğüyle Sakalardan ve Hunlardan başlayarak 1917 yılı Ekim ayında gerçekleşen Rus devrimine (1917 Ekim Devrimi) kadar olan dönem içindeki Türk devletleri ve toplulukları; İslâm sözcüğüyle de İslâm’ın Orta Asya’ya girmesinden sonraki dönem kastedilmiştir. Araştırmada sözü edilen dönemlere ait arkeolojik bulgular, etnografik malzemeler ve sanat eserleri incelenmiş, tabiat tarihiyle ilgili eserler ve Sovyet dönemindeki malzemeler kapsam dışı bırakılmıştır. Ancak Çin ve Japonlara ait birkaç eser, proje konusuna dâhil olan bazı eserlerle bir arada sergilenmeleri sebebiyle proje kapsamında ele alınmış ve menşeleri belirtilerek kataloğa dâhil edilmiştir. Araştırmada tüm bu eserler, yerinde görülüp incelenmiş, katalog haline getirilerek Türk kültür ve sanat tarihi araştırmacılarının istifadesine sunulmuştur. 2005-2006 yılları arasında, iki yıllık bir çalışmayla gerçekleştirilen proje, 1525 sayfalık bir doküman halinde 15.07.2007 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.

Bu alanda da proje çalışmaları 2007 yılında başlamış ve günümüze kadar devam eden süreçte sekiz adet proje tamamlanmıştır. Bunlardan biri Türk-İslâm edebiyatı, üçü İslâm sanatları tarihi ve dördü de İslâm tarihi alanında yapılmıştır. Bu bölümde de konular oldukça dağınıktır ve muhtemelen araştırmacıların ilgi alanlarına göre belirlenmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse araştırma projeleri, farklı disiplinlerde çalışan bilim insanlarının bir araya gelerek sosyolojik, teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni problemlere çözüm arama süreçlerini ifade etmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar, devletlerin de işin içine dâhil olup bünyesindeki üniversiteler ve araştırma kuruluşları vasıtasıyla destek vermesi sonucunda, son dönemlerde oldukça fazlalaşmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Ülkemizde de bu tür çalışmalar hem desteklenmekte hem de olumlu sonuçlar alınmaktadır. Bu sebeple de proje çalışmaları günden güne artmakta ve ilgi görmektedir. Ancak ülkemizdeki bu tür çalışmaların geneli itibarıyla ulaşılan rakamsal sonuçlara bakıldığında, ilahiyat alanında yapılıp tamamlanmış proje sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Tübitak'ın bir faaliyet alanı olan Tr Dizin'de bu husus araştırıldığında, Türkiye'de yapılıp tamamlanmış proje sayısının 21897 olduğu, bu kadar proje içerisinde sadece 33 tanesinin ilahiyat alanında yapılmış olduğu görülecektir.

Çalışmada, 2007-2023 tarihleri arasında başlanıp tamamlanan 33 adet proje, ilahiyat fakültelerinin üç anabilim dalına taksim edilmiş, bunun sonucunda Temel İslam Bilimleri alanında 13, Felsefe ve Din Bilimleri alanında 12, İslam Tarihi ve Sanatları alanında ise 8 çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Proje çalışmalarının yıllara göre yapılan dağılımları sonucunda Temel İslam Bilimleri alanındaki 13 adet çalışmanın 2011-2020, Felsefe ve Din Bilimleri alanındaki 12 adet çalışmanın 2007-2023 ve İslam Tarihi ve Sanatları alanındaki 8 adet çalışmanın da 2007-2017 yılları arasında yapıldığı görülmüştür.

Bu rakamlar ve çalışmaların yıllara dağılımı dikkatle incelendiğinde, ilahiyat alanında yapılan proje çalışmalarının oldukça az olduğu ve bu sayının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılması zor değildir. Sosyal bilimler alanındaki proje çalışmalarının Fen bilimlerine göre daha az olduğu açıktır. Fen bilimleri alanında proje yapmanın daha yaygın olduğu ve bu yaygınlığın söz konusu bilimlere büyük avantaj sağladığı gerçeğinden yola çıkarak ilahiyat alanında yapılan proje çalışmalarının sayısal azlığına bahane üretmek sağlıklı görünmemektedir. Bu çerçevede yapılabilecek en faydalı tespit, ilahiyat alanındaki proje çalışmalarının artırılması için akademik camianın gayret etmesi ve bu hususta hassasiyet göstermesi gerektiğinin konunun muhataplarınca görülmesi ve anlaşılmasıdır.

Konuların belli bir ihtiyaca göre mi yoksa araştırmacıların ilgi duydukları alanlara göre mi belirlendiği tespit edilememiş olmakla beraber araştırmacıların ilgili oldukları bir konuyu Tübitak'a sunmaları sonucunda, bu kurumun, sunulan konuyu uygun bulmaları yoluyla tespit edildiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Atılgan, Sait Sinan – Özsoy, Duygu. "Akademisyenlere Yönelik Mentörlü Proje Yazımı Desteğinin Örgütsel Bağlılığa Katkısı". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 34/4 (Ekim 2020), 1543-1558.

Bardakçı, Mehmet Necmettin. vd., "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2013), 89-107.

Bkhhkdydk, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete 24451 (03Temmuz 2001). Erişim 10 Temmuz 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010703.htm>

Tatık, Ramazan Şamil – Ayçiçek, Burak. “Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) Yürütücülerinin Proje Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 15/21 (Ocak 2020), 659-685.

Tübitak, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. Erişim 10 Temmuz 2023. https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/faaliyet/2002/1_genel.pdf

Ykbapy, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik, 26 Kasım 2016). Erişim 10 Temmuz 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161126-8.htm>